

РОМСКА МУЗИКАЛНА КУЛТУРА НА БАЛКАНИТЕ: МУЗИКА И МУЗИКАНТИ, ИНСТРУМЕНТИ И ФОРМАЦИИ, ЛИЦА И ОБРАЗИ

Лозанка Пейчева¹

Осветляването на циганската/ромската музика и нейните музиканти на Балканите в студията се експонира върху по-общата картина на историческата съдба и съвременната ситуация на циганските общности в Югоизточна Европа. Анализите върху ромските музиканти и тяхната музика имат няколко акцента. Ромската музикална култура на Балканите се проследява в няколко посоки. Една от тях води към въпроса за музикантството като традиционен ромски занаят, който се развива в исторически план в променящи се социално-икономически условия и културни традиции. Друга посока за размисъл се свързва с проблема за границите и съдържанието на понятието „циганска/ромска музика“. Подчертано е, че няма единен музикален език, стил и идентичност, споделян от всички цигани по света, но има музикални сходства, които се обясняват с родови връзки. Специално внимание е отделено на ролята на професионалните ромски музиканти в балканските музикални традиции. Отбелязвайки значителния принос на ромските музиканти за развитието на локалните музикални култури на Балканите, се подчертава, че те имат амбивалентна роля в тези процеси, защото от една страна са пазители на традицията, а от друга – инструменти на промяната. Открити са характерни за музикантската практика на балканските роми музикални инструменти и формации. Разгледани са някои аспекти на отношенията към ромите чрез образи на ромската музика от Балканите, стимулиращи богат набор от асоциации.

Ключови думи: ромска музика, ромски музиканти, ромска музикална култура на Балканите

ВЪВЕДЕНИЕ

Навсякъде по света циганите музиканти са успели да се наложат като изявени интерпретатори както на своята, така и на традиционната музика на другите, сред които живеят.

¹ Проф. д.л.зк. Лозанка Пейчева – директор на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН. Адрес за контакти: lozanka.peycheva@gmail.com

Музиката като начин на живот на циганите е своеобразен език, памет, средство за самоидентификация и етническо оцеляване в чуждата враждебна среда.

По стечение на историческите обстоятелства Балканите (Югоизточна Европа) са пространство, където циганите/ромите номади усядат и във взаимодействие с културата на местното население произвеждат специфична музикална култура – както собствено етническа (музика за себе си), така и споделена (музика за другите). Трудно (а може би невъзможно) е категоричното еднозначно дефиниране на понятието балканска циганска/ромска музика. Проблемите започват още с названието „Балкани“ – както заради динамиката на историко-географските и геополитическите условия, така и поради натрупаните и постоянно множащи се балканизми. Обектът „ромска музикална култура на Балканите“ също е многопластов, със свои специфики в историческия развой и съвременната динамика на процесите.

Осветляването на циганската/ромската музика и музикантите на Балканите – задача на настоящото изследване – ще се експонира върху по-общата картина на историческата съдба и съвременната ситуация на циганските общности в Югоизточна Европа. На Балканите живее многобройно циганско население, което е сложна и хетерогенна общност както в собственото си самоопределяне, така и във възприемането от околните. Налага се уговорката, че за назоваване на специфичния тип общност в текста успоредно ще бъдат използвани понятията „цигани“ и „роми“, независимо че една подобна употреба към днешна дата все още е дискусийна (сред различните акценти и посоки на възможна дискусия са: въобразеността и умозрителността на генерализиращото название „роми“, прокарвано от активисти на ромското етнодвижение; налагане на външни критерии – политическа коректност, национализъм на диаспората; част от циганите/ромите имат друго преферирано етническо самосъзнание и не приемат етнонима).

От началото на 1970-те започва да се въвежда понятието „роми“ с идеите за преодоляване на негативните стереотипи и историческата стигма спрямо циганите, както и за обединяването на ромските общности по света и формиране на тяхно общо политическо представителство. Все още не е известно доколко легализирането и налагането на политически коректното понятие „роми“ в публичните дискурси е допринесло за намаляване на оскърбителната дискриминация спрямо циганите и за тяхното общностно и солидарно осъзнаване на етническа основа.

РОМСКИТЕ МУЗИКАНТИ И ТЯХНАТА МУЗИКА

Въпросът за музиканството като традиционен ромски занаят и професия е намерил отговори в редица научни изследвания. Според Рудолф Брандл това е тежка, но относително добре платена сервизна професия, която етническите мнозинства (по религиозни или по социално-статусни причини) не искат да практикуват. Музикантската професия прави възможна (благодарение на портативността/преносимостта на инструментите) мобилна локация на работното място и бърза смяна на местонахождението (Brandl 1996: 10).